

KIESPIJN

5 maart 2017

Voorgangers: Geeske Hovingh (overweging) en Hans Opschoor

Lezing: 1 Samuël 8: 1-22

Overweging

‘Kiespijn’... daar moest het vandaag over gaan. Even was ik in verwarring, want stond daar iets over in de bijbel vermeld? Ik kon hooguit het romantische Hooglied oplepelen waarin iemands tanden worden geprezen ‘als een kudde pas geschoren schapen’, maar dat is nog altijd geen kiespijn. Het kwartje viel echter al snel, het betreft hier natuurlijk de pijn van het moeten kiezen. Daarover staat in de bijbel heel wat opgeschreven en daar zal ik het in dit verhaal dan ook bij houden.

Maar eerst blijven we even in het hier en nu, want dat kiezen pijn kan doen, blijkt wel uit het volgende sociale experiment: Twee groepen mensen mochten beiden een jam-soort uitkiezen voor op hun brood, waarbij groep 1 uit 3 soorten en groep 2 uit 12 soorten jam kon kiezen. Dat resulteerde er allereerst in dat groep 1 een stuk sneller tot een keuze kwam, maar ook, en dat verraste de onderzoekers enigszins, dat de mensen van groep 2 een stuk ontevredener waren over hun uiteindelijke keuze. Want hadden ze niet toch beter de ananasjam kunnen kiezen? Was die ene marmelade misschien lekkerder geweest? Gevoelens van spijt en onzekerheid domineerden hen veel sterker en zo vergaten ze helemaal te genieten van hun goed belegde boterham.

Dit experiment onderstreept een bredere constatering: met de toename van keuzemogelijkheden, neemt de onrust toe; er ontstaat keuze-stress, ook een vorm van ‘kiespijn’. En dat is een steeds ernstiger probleem waar met name jonge mensen, maar zeker ook ouderen onder lijden. Want intussen zijn er wel 100 soorten jam waar we uit kunnen kiezen – en staat het ons vrij ons leven helemaal in te richten zoals we dat zelf willen. Dat klinkt aantrekkelijk en het heeft zijn voordelen dat we bepaalde keurslijven van eerdere generaties hebben kunnen loslaten, maar daarmee zijn we ook volledig verantwoordelijk geworden voor ons eigen levensgeluk. Loopt er iets mis, dan is het onze eigen schuld, want we hadden anders kunnen kiezen. En zo leidt keuzevrijheid niet alleen maar tot blijheid, maar kan het ook gevoelens van verlamming en zelfs depressie veroorzaken –er zijn mensen die helemaal niet meer durven kiezen en zo met lege handen achterblijven.

We leven in een steeds complexere, vluchtigere wereld en daardoor ligt er een groot gevaar op de loer. Want als mensen niet meer weten wat ze moeten kiezen, is de verleiding groot de keuze aan een ander te laten. Ze zoeken naar een sterke leider, een koning, iemand die voor hen beslist of het ananasjam of marmelade wordt, iemand die een overzichtelijk beeld schetst van de werkelijkheid – met de ‘goeien’ aan de ene kant en de ‘kwaaien’ aan de andere kant. En die zogenaamde ‘kwaaien’ als oorzaak van alle misère die hen overkomt.

En dat is precies wat er gebeurt in het fragment uit Samuel 1 dat Hans en ik zojuist aan u voorlezen. Het volk wil een andere vorm van leiderschap dan tot dan toe gebruikelijk was: geen rechters-richteren meer, maar een koning, iemand die over hen heerst en die macht uitstraalt. Die wens moet de profeet Samuel een doorn in het oog zijn geweest omdat die volledig haaks staat op wie hij is. Samuel groeide op in het heiligdom van Silo, vlakbij de ark en de Thorarollen, je zou kunnen zeggen dat het gerechtigheidsvisioen hem met de paplepel is ingegoten. En hij wordt geroepen door God – Samuel hoort ’s nachts een stem – misschien kent u dat kinderlied nog en hij luistert, wordt een geliefde en gezaghebbende profeet en rechter. En daarmee slaagt hij er aanvankelijk in het volk tot bekering te bewegen. Het gaat hen voor de wind. Maar als hij oud is geworden en het stokje overgeeft aan zijn twee zonen, gaat het mis: zij verpesten het, hebben blijkbaar niets van hun vader geleerd en gaan vooral voor eigen gewin. En dan komt het volk in opstand – ze willen die twee malafide rechters niet meer. Je zou verwachten dat ze willen terugkeren naar de weg van Samuel, maar het volk is in verwarring en heeft alweer een ander verlangen – een koning, net zo één als de burens hebben.

Is dat echt jullie keuze? Samuel kan zijn oren niet geloven en bidt tot God. Die antwoordt: 'Laat het maar gebeuren. Het volk krijgt de leider die het verdient. Het enige dat je nog kunt doen is hen waarschuwen.' En zo geschiedde, Samuel richt zich tot het volk en maakt op niet mis te verstane wijze duidelijk wat de consequenties zullen zijn van hun keuze. 'Jullie denken dat dit goed voor jullie is, maar uiteindelijk zal je slaaf worden, je zonen moeten het leger in, je dochters de koninklijke harem, je land is niet langer het jouwe en dan zullen jullie spijt krijgen als haren op je hoofd!'

Maar zijn waarschuwingen, hoe stevig ook, maken geen enkele indruk – het volk heeft gekozen.

Het kostte mij, vermoedelijk net als u, weinig moeite om hier parallellen te zien met de actualiteit. En dat is ook precies wat de bijbel voor mij zo'n fascinerende verzameling boeken maakt: oeroud, en toch soms bijna naadloos aan te sluiten bij onze wereld en daarmee dus nog steeds uitstekende leerstof.

Ook een deel van het Amerikaanse volk was in verwarring, verbitterd over wat er niet goed ging en ook zij wilden een koning. Ze lieten zich omver blazen door zijn ferme taal en zijn gouden torens, maar nu hij op het pluche zit, blijkt hij liever in wapens te willen investeren dan in het oplossen van de werkloosheid, is hij geen man die spreekt namens het gewone volk, maar een tiran die zich omringt met miljonairs en iedereen die hem tegen staat het etiket 'fake' opplakt. En intussen zijn er velen die zich van hem willen losschreeuwen en beseffen ze dat ze een verkeerde keuze hebben gemaakt. Dat is kiespijn in het kwadraat.

Terug naar Samuel: Wat wil dit bijbelverhaal zonder happy end, ons zeggen? Wat hebben wij er aan anno nu, aan de vooravond van onze eigen verkiezingen, waarbij het populisme van Wilders, net als dat van Trump misschien wel flink gaat winnen? Wat hebben wij met alle keuzestress van nu aan een verhaal uit een tijd waarin dat woord nog niet eens bestond?

Meer dan je op het eerste gezicht zou denken. Door de hele bijbel heen wordt, juist door de profeten een feilloos en glashelder onderscheid gemaakt tussen goed en kwaad. Maar dan niet op een populistische of moralistische manier, maar altijd met menswaardigheid als ijkpunt. 'Goed is dat je niet doet wat slecht is' staat er in de vrije bewerking van Psalm 1. En dat betekent: elkaar op die menswaardige manier behandelen en alles wat daar niet mee strookt weigeren, het de rug toe keren. Of zoals mijn collega Huub Oosterhuis het zei: 'Dit is de taak van leiders: ervoor waken dat het uitzicht niet verduisterd wordt, dat normen en waarden als solidariteit, emancipatie, bevrijding en recht-van-de-zwaksten (...) niet verloren gaan; dat de levensnoodzakelijke utopie van een 'nieuwe aarde' nooit wordt overmeesterd door het cynische eigenbelang van de heersende klasse.' Einde citaat.

En wij? Bij alle keuzes die wij - kleine, grote mensen - maken zouden deze vragen steeds het uitgangspunt moeten zijn: draagt het bij aan iets slechts of iets goeds? Laat ik mij hier leiden door mijn onderbuik, of door mijn gezond verstand? Wordt mijn keuze bepaald door de waan van de dag of is het echt mijn eigen beslissing? Dat zijn de vragen die de profeten ons stelden en die nog altijd leidend kunnen zijn, die ons kunnen helpen om van kiespijn af te komen.

*Want voorgevoel van liefde duurt het langst
Heugenis aan het woord in den beginne
Licht – ongebroken valt het bij ons binnen.
Even zijn wij ontkomen aan de angst.*

Zo moge het zijn.

Geeske Hovingh